

РОЗДІЛ 8. ДОШКІЛЬНА ПЕДАГОГІКА

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ДОШКІЛЬНИКІВ
У ПРОЦЕСІ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОЕКТІВFORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE IN PRESCHOOLERS
IN THE PROCESS OF ECOLOGICAL PROJECTS

Стаття розкриває проблему формування екологічної культури у дітей дошкільного віку в процесі екологічних проектів, яка набуває все більшої актуальності в дошкільній освіті. Розкрито сутність понять «екологічна освіта», «екологічна культура», «екологічне виховання». Наведено авторське визначення поняття «екологічна культура дітей дошкільного віку». Проаналізовано зміст освітнього напрямку «Дитина у природному довкіллі» нової редакції Базового компонента дошкільної освіти щодо формування екологічної культури дошкільників. Охарактеризовано зміст психолого-педагогічних теорій щодо питань екологічного виховання та екологічної культури в закладі дошкільної освіти. Визначено основні завдання екологічної культури дітей дошкільного віку. Встановлено, що одним із дієвих методів екологічного виховання дітей дошкільного віку є метод проектів. Проаналізовано історичні аспекти сутності поняття «метод проектів». Розкрито семантику поняття «проект» та подано класифікацію проектів в освітній діяльності. Уточнено поняття «екологічний проект» та встановлено, що це самостійна науково-дослідницька творча робота вихователя та вихованців на екологічну тематику, спрямована на вирішення екологічних проблем у процесі освітньої діяльності в закладі дошкільної освіти. Наведено тематику екологічних проектів та встановлено, що цей метод є актуальним для дітей старшого дошкільного віку. Розглянуто структуру та методику проведення проектів у різних вікових групах закладу дошкільної освіти. З'ясовано, що метод проектів є універсальним засобом впливу на інтелектуальну, емоційно-чуттєву та вольову сферу особистості дитини, а також є шляхом розвитку ініціативної, творчої особистості. Наведено рекомендації для вихователя та здобувачів освіти щодо організації проектної діяльності в закладі дошкільної освіти. Доведено, що метод проектів сприяє формуванню екологічної культури дошкільників та уможливає поглиблене вивчення будь-якої теми й отримання практичних результатів.

Ключові слова: екологічна освіта, екологічна культура, екологічне виховання, метод проектів, проектна діяльність, дошкільники, заклад дошкільної освіти.

The article reveals the problem of the formation of environmental culture in preschool children in the process of environmental projects, which is becoming increasingly important in preschool education. The essence of the concepts "ecological education", "ecological culture", "ecological education" is revealed. The author's definition of the concept of ecological culture of preschool children is given. The content of the educational direction "Child in the natural environment" of the new edition of the Basic component of preschool education on the formation of the ecological culture of preschoolers is analyzed. The content of psychological and pedagogical theories on the issues of environmental education and environmental culture in the institution of preschool education is characterized. The main tasks of the ecological culture of preschool children are determined. It has been established that one of the most effective methods of environmental education for preschool children is the project method. The historical aspects of the essence of the concept of "project method" are analyzed. The semantics of the concept "project" is revealed and the classification of projects in educational activities is presented. The concept of "ecological project" has been clarified and it has been established that this is an independent scientific research work of the educator and pupils on environmental topics, aimed at solving environmental problems in the process of educational activities in a preschool institution. The given topic of environmental projects and it was found that this method is relevant for older preschool children. The structure and methodology of carrying out projects in different age groups of the institution of preschool education are considered. It has been established that the project method is a universal means of influencing the intellectual, emotional-sensual and volitional spheres of the child's personality, as well as through the development of an initiative, creative personality. Recommendations for educators and applicants for education on the organization of project activities in a preschool educational institution are given. It has been proven that the project method contributes to the formation of the ecological culture of preschoolers and makes it possible to study any topic in depth and get practical results.

Key words: environmental education, environmental culture, environmental education, project method, project activities, preschoolers, preschool education institution.

УДК 373.2.015.31:17.023.36:574(045)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/32-2.29>

Ярославцева М.І.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри теорії і методики дошкільної освіти
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Колосова С.В.,

канд. пед. наук,
викладач кафедри теорії і методики дошкільної освіти
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Сирова Ю.В.,

канд. пед. наук,
викладач кафедри теорії і методики дошкільної освіти
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Суттєві зміни в навколишньому середовищі переросли в глобальну екологічну проблему сучасності. Неконтрольовані зміни довкілля ставлять під сумнів саму можливість подальшого існування людства. Таким чином, істотною потребою суспільства

стає формування такого способу життя, який був би основою для довготривалого ощадливого гармонійного розвитку суспільства. Важливою потребою є система цінностей, складник культурного світобачення майбутнього покоління, де захист і збереження природи є важливим складником життя.

Саме тому з раннього дитинства так важливо здійснювати формування основ екологічної компетентності у дітей, формувати таку особистість, яка вміє жити в гармонії з природою, відчувати себе її частиною, для якої нормою життя є дбайливе ставлення до неї та мотивація на здоровий спосіб життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значущість екологічного виховання дітей уже з дошкільних років підкреслюється в новій редакції Базового компонента дошкільної освіти України, що визначає екологічну культуру як один із найперших складників базису особистісної культури дошкільника [1, с. 13–15]. У численних дослідженнях І. Білан, Н. Горопахи, В. Зєбзєєвої, Л. Іщенко, Н. Кот, Н. Лисенко, Л. Лупійко, Л. Маршицької, С. Ніколаєвої, З. Плохій, Н. Рижової, Г. Тарасенко та ін., проведених в останні десятиріччя, уточнено завдання екологічного виховання дошкільнят, визначено зміст та основні форми і методи роботи з дітьми.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить (Г. Беленька, Л. Буц, Л. Гаращенко, Т. Науменко, О. Половіна, Н. Приходько, Л. Скрипка), що в процесі освітньої діяльності закладів дошкільної освіти закладаються основи світорозуміння, екологічної свідомості й практичної взаємодії з природою [9, с. 38–47; 11, с. 47–52]. Знання про природу, запропоновані дошкільникам, повинні бути взаємозалежним і послідовним ланцюжком уявлень, що розкривають найбільш важливі зв'язки та закономірності світу природи [2, с. 101–103].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Хоча в Україні й накопичено позитивний досвід щодо методології формування світорозуміння, екологічної свідомості, екологічної освіти та виховання особистості, однак проблема формування екологічної культури дітей дошкільного віку в процесі екологічних проєктів ще не достатньо досліджена в педагогічній теорії, тому потребує подальшого вивчення, оскільки має більш широкий і глибокий зміст.

Мета статті полягає в розкритті актуальних аспектів використання екологічних проєктів у процесі формування екологічної культури дітей дошкільного віку. Мета конкретизується в таких завданнях: зробити теоретичний аналіз проблеми дослідження та скласти методичні рекомендації для вихователів щодо організації екологічних проєктів із дітьми в закладах дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Сучасна екологічна освіта має бути спрямована на майбутнє, спиратися на ідеї гармонії природи та людини, стійкого розвитку біосфери, сприяти подоланню наявних у суспільстві стереотипів шляхом формування духовної, моральної, екологічно освіченої особистості та створення умов для її розвитку [9, с. 54].

Головний зміст екологічної освіти дошкільників полягає у формуванні мотиваційних основ екологічної свідомості дитини. Екологічні знання мають стати засобом, які входять у практичну діяльність і мотивують її [9, с. 56]. Саме екологічна культура є невід'ємною частиною загальнолюдської культури і розвивається на основі формальної і неформальної екологічної освіти.

Сучасні дослідники, зокрема В. Крисаченко, І. Качур, розглядають екологічну культуру як здатність людини відчувати живе буття світу, приміряти і пристосовувати його до себе, взаємоузгоджувати власні потреби й устрій природного довкілля [6, с. 209–213; 7 с. 84–86].

Згідно з точкою зору Л. Гаращенко, екологічна культура починає формуватися у дошкільному віці і є осмислено правильним ставленням дитини до природи та форм взаємодії з нею.

Аналізуючи вищевказані дослідження наукових студій, наводимо авторське визначення поняття «екологічна культура дітей дошкільного віку», яка визначається як процес накопичення знань, формування вмій та навичок дітей дошкільного віку щодо ставлення та гармонійної взаємодії з природою.

Важливими завданнями екологічної культури дітей дошкільного віку є такі: розвиток естетичного відчуття світу природи, суб'єктивізація стосунків із ним; засвоєння елементів екологічної культури (історії, державності, народної медицини свого краю тощо); розвиток уявлень про взаємозв'язки у природі; формування постійної потреби у зміцненні та збереженні власного здоров'я та здоров'я інших людей; засвоєння перлин народної мудрості про дбайливе ставлення до природного оточення; виховання справжньої любові до природи, бажання піклуватися про рослини та про тварин, негативно ставитися до їх знищення; стимулювання допитливості та зацікавленості у пізнанні природи; формування навичок культурної поведінки у довкіллі [4, с. 6–7].

Педагоги-практики, реалізуючи завдання екологічної культури дошкільнят, застосовують найрізноманітніші форми й методи. Широкого поширення набули екологічні проєкти як універсальний засіб впливу на інтелектуальну, емоційно-чуттєву та вольову сфери особистості дитини, як шлях до розвитку ініціативної та творчої особистості. Зважаючи на це, екологічні проєкти в закладах дошкільної освіти стають усе більш актуальними, оскільки покликані значно скорегувати і збагатити освітній процес. «Усе, що я пізнаю, я зможу застосувати в реальному житті» – ось основна теза сучасного розуміння методу проєктів, який і привертає увагу багатьох освітніх систем, які прагнуть знайти розумний баланс між академічними знаннями і прагматичними вміннями [5, с. 14–15].

Метод проектів не є принципово новим у світовій педагогіці. Він виник ще у 20-х роках ХХ ст. у США. Його також називали методом проблем і пов'язували з ідеями гуманістичного напрямку у філософії та освіті, розробленого американським філософом і педагогом Дж. Дьюї та його учнем В. Кілпатриком. У педагогічній науці проектна діяльність визначалась тільки як метод навчання, при цьому недооцінювалися його виховні можливості [8, с. 24–25]. Водночас саме специфікою методу зумовлений його виховний потенціал. Як зазначається у сучасних педагогічних розробках (Є. Полат, І. Цветкова), метод проектів є методом практичної цільової дії, він дає великі можливості для формування власного життєвого досвіду дитини у процесі взаємодії з навколишнім світом і є педагогічною технологією, що актуалізує суб'єктну позицію дитини в педагогічному процесі. Він ґрунтується на дитячих потребах та інтересах, вікових та індивідуальних особливостях дітей, стимулює їх самостійність. Це один із небагатьох методів, який виводить педагогічний процес за межі закладу дошкільної освіти в довкілля (природне і соціальне середовище).

Наукові здобутки Л. Бобильової містять чітке визначення поняття «екологічний проект». Цілком правомірно можемо стверджувати, що екологічний проект – це метод педагогічно організованого засвоєння дитиною навколишнього середовища, ланка системи виховання у ланцюзі розвивальної особистісної програми [3, с. 38–46].

Теоретичний аналіз педагогічної літератури дає змогу визначити, що екологічний проект – це самостійна науково-дослідницька творча робота вихователя та вихованців на екологічну тематику, спрямована на розв'язання екологічних проблем у процесі освітньої діяльності в закладі дошкільної освіти.

Наразі є кілька класифікацій проектів. Найбільш повною є класифікація, запропонована Є. Полат, за такими ознаками [8, с. 24–25]: за пріоритетним методом (дослідницькі, творчі, рольово-ігрові, ознайомлювально-орієнтувальні); за характером контактів (у межах групи, закладу, міста, країни); за кількістю учасників (одиничні, парні, групові, колективні); за тривалістю (короткотривалі, середньої тривалості (від одного дня до одного тижня), довготривалі (від одного тижня до одного місяця)).

Кожний проект має свою структуру. Найбільш вдалою, на наш погляд, є загальна структура, запропонована В. Маршицькою [8, с. 24–25]:

- 1) визначення мети (або окремого його етапу);
- 2) розробка (план діяльності для досягнення мети);
- 3) виконання;
- 4) підбиття підсумків, визначення завдань для нового проекту (наступного його етапу).

Проекти можуть бути короткостроковими і довгостроковими. Їх тривалість визначається педа-

гогічним колективом закладу дошкільної освіти залежно від виконуваних завдань.

У молодшому віці в дітей переважає чуттєвий образний сприйняття навколишнього світу, що потрібно враховувати під час розроблення програм, методик проектно-дослідницької діяльності. Знання, отримані дітьми на заняттях, допомагають їм під час спостережень самостійно зрозуміти процеси, що відбуваються в природі, явища, провести власні дослідження, узагальнити матеріал; сприяють формуванню екологічно грамотної, безпечної для природи і здоров'я людини поведінки [9, с. 317–321].

Природно, що діти середнього та старшого дошкільного віку виконуватимуть менший обсяг роботи, використовуватимуть найпростіші методи спостережень, узагальнюватимуть результати своїх досліджень у вигляді малюнків і коротеньких оповідань. Чим старші діти, тим меншою є керівна роль педагога і тим більшим є обсяг досліджень, що, як і форми узагальнення матеріалу, стають більш різноманітними [9, с. 317–321].

Найчастіше активними учасниками екологічних проектів є діти старшого дошкільного віку. Науковий пошук дослідників [8, с. 24–25; 9, с. 38–47] дозволив виділити такі тематики: «Не рубай ялинку», «Допоможи птахам!», «Плач першоцвітів», «За чистоту рідного міста», «Досліджуємо дерево», «Творимо дива разом із природою».

Для нашого дослідження важливими є напрацювання Н. Рижової, яка розробила рекомендації для вихователя щодо організації проектної діяльності в закладах дошкільної освіти [10, с. 38–47], особливістю яких є співтворчість дитини і педагога та підтримка природного інтересу дитини до природи.

На основі психолого-педагогічних досліджень наведемо методичні рекомендації щодо організації екологічних проектів у закладах дошкільної освіти, а саме:

- 1) екологічні проекти повинні бути актуальними та сприяти формуванню екологічної культури у дошкільників;
- 2) під час організації екологічних проектів треба враховувати індивідуальні особливості кожної дитини;
- 3) під час досліджень необхідно задіяти всі аналізатори;
- 4) у процесі проведення екологічних проектів треба підтримувати ініціативу дітей, розвивати дитячу фантазію та сприяти вихованню самостійності дитини;
- 5) під час виконання проектів важливими є партнерські відносини між педагогом та дітьми.

Участь батьків у організації екологічних проектів є бажаною і необхідною саме для дітей дошкільного віку, оскільки це сприяє формуванню сімейних цінностей.

Таким чином, методичні рекомендації будуть корисними для вихователів закладів дошкільної освіти, здобувачів освіти у процесі організації та проведення екологічних дослідів.

Висновки. Отже, формування екологічної культури дошкільників є невід'ємною частиною освітнього процесу закладів дошкільної освіти, де передбачено проведення різноманітних методів навчання, зокрема й екологічних проектів. І саме проектна діяльність забезпечує цікаве, ефективне та екологічно спрямоване навчання і виховання дітей дошкільного віку.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у висвітленні проблеми підготовки майбутніх вихователів дітей дошкільного віку до використання методу проектів у освітньому процесі закладу дошкільної освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Піроженко Т.О. та ін. Київ : Видавництво, 2021. 37 с.
2. Бельська Г.В., Половіна О.А. Дошкільнятам про світ природи: Діти четвертого року життя (молодший дошкільний вік) : навч.-метод. посіб. Київ : Генеза, 2018. 128 с.
3. Бобильова Л.С. Чи бувають «корисні» і «шкідливі» тварини? *Дошкільне виховання*. 2004. № 7. С. 38–46.
4. Грицан М., Курик М. Сучасна екологічна освіта: передумови, принципи, завдання. *Дошкільне виховання*. 2001. № 10. С. 6–7.
5. Каратаєва М. Проектування – перспективна технологія. *Дошкільне виховання*. 2006. № 10. С. 14–15.
6. Качур І.В. Проблеми формування екологічної культури в освітньому середовищі. *Наука. Релігія. Суспільств*. 2011. № 2. С. 209–213.
7. Крисаченко В.С. Екологічна культура: теорія і практика. Київ : Заповіт, 1996. 350 с.
8. Маршицька В. Екологічні проекти. *Дошкільне виховання*. 2001. № 5. С. 24–25.
9. Методика ознайомлення дітей з природою: Хрестоматія /уклад. Н.М. Горопаха. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2012. 432 с.
10. Рыжова Н. Экологический проект «Здравствуй, дерево». *Дошкольное воспитание*. 2002. № 3. С. 38–47.
11. Половіна О.А., Гаращенко Л.В. Формування еколого-природничої компетенції дітей дошкільного віку: здоров'язбережувальний підхід. *Молодий вчений*. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка. №№ 8.1. 2018. С. 47–52.